Текст и снимки: **Надежда Сталянова, Елена Руневска**

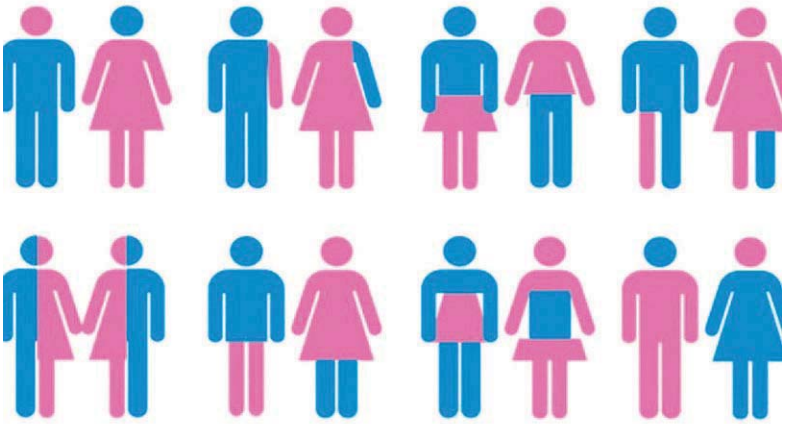

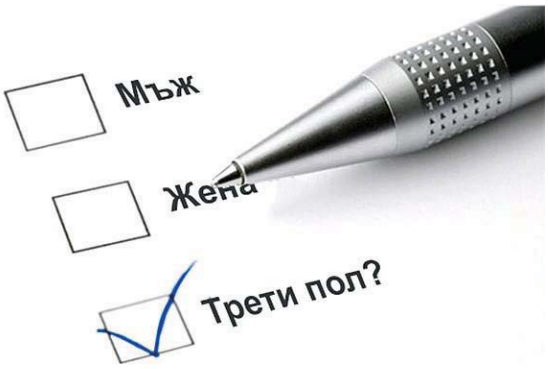

(Криво)разбраният джендър

Думата *джендър* стана много популярна и често употребявана в публичния език в България благодарение на обществените обсъждания по различни актуални теми, включително широкото разискване на Истанбулската конвенция в медии, информационни агенции, сайтове, форуми и публични прояви от различно естество. Преди една година за повечето хора тя звучеше екзотично, защото беше нова и непозната, а смисълът ѝ – неясен. Година по-късно *джендър* е част от активния речник на българина, като нейните значения са разгърнати на принципа на спонтанния опит на говорещия да осмисли някоя неясна чужда дума, като я сближи по смисъл с друга по-позната дума.

Докато специалистите все още дебатират относно научното тълкуване на понятието, във всекидневните разговори джендър ускорено създава цяла система от значения, породени в разнообразни ситуации и свързани с опита и разбирането на българина.

За да проучим значенията, разгледахме поведението на думата джендър в социалната мрежа *facebook*, като изхождаме от убеждението, че именно в социалните мрежи се наблюдават най-ясно всички най-типични, общоприети, традиционни езикови явления и процеси. Социалните мрежи най-бързо отразяват всичко, което се случва в езика, като позволяват естествено, непринудено, свободно от предписания и ограничения общуване. Разбира се, съществува цензура, доколкото не се допуска език на омразата. Обаче изразяването на собствено мнение е отворено за употреби на нови думи, чието значение още не е определено и отбелязано в речниците, а може само да бъде подразбрано от ситуацията, в която се употребява думата.

Значенията на думата джендър, които открихме, ще илюстрираме с по един-два примера от многобройните ситуации, в които тя е употребена. Запазени са оригиналният правопис и пунктуацията на публикациите.

1. Синоним на *хомосексуален*:

ШОУБИЗНЕСЪТ ЗАСИЛВА ДЖЕНДЪР ПРОМОЦИЯТА

Лесбийка президент на САЩ? Засега само на кино.

Политическа комедия на „Нетфликс“ вкарва Дженифър Анистън и гей секса в Белия дом.

2. Синоним на *транссексуален*:

След положителния отговор на Морис, Албердина му показал(а) цялото си тяло с очакване на реакцията му. Оказало се, че тя всъщност е джендър, самоопределящ се за жена, но с биологичен пол мъж. Младоженецът изпаднал в шок от гледката, не можел да повярва какво се случва и напуснал хотела…

3. Синоним на *травестит*:

Р. И.: Това не е ли онзи, който често бива сниман в женски дрехи да се разхожда…

Ст. Р.: същия е

Ал. З.: Това кой джендър е?

М. Д.: Сякаш е сценично облекло

Коментар под снимка на мъж, облечен в къса рокличка:

М. Д.: Сега гей ли да му казвам или джендър

Ст. С.: Фалцет

4. Синоним на *хермафродит*:

За джендърите… хората наистина не са запознати откъде дойде тази думичка. И аз не бях наясно, докато не гледах едно предаване при Карбовски и там простичко беше разказана горчива житейска история. Та… в соца ги наричаха „хермафродит“, сега – „джендър“. Това е! и те наистина ТРЯБВА да имат осъзнатото право да изберат за себе си от кой пол да бъдат, а не това да им бъде налагно чрез операции…

5. С променен чрез хирургична операция пол:

Холандец разбра, че се е оженил за джендър в първата брачна нощ

6. С опасен морал, извратен, нарушаващ добрите нрави:

Бургас отвръща на удара! Вижте как традицията се противопостави на джендър идеологията

По отношение на граматичното приспособяване на думата в българ-

ския език смятаме, че то предстои да се развива. Към момента формата *джендър* съществува, служейки и като съществително, и като прилагателно. Появяват се форми като *джендърски* и *джендърско*, което е още едно доказателство за това, че думата е вече приета в езика ни.

Ако се опитаме да представим речникова статия на думата *джендър*, към настоящия момент тя би изглеждала така:

Джендър: същ., м. и ж.р., мн. ч. -и

Негат., пренебреж., разг. хомосексуалист

Негат., пренебреж., разг. травестит

Негат., пренебреж., разг. транссексуален човек

Негат., пренебреж., разг. хермафродит

Негат., разг. човек, споделящ ЛГБТ мироглед

Джендър, прилаг., неизмен. (може би ще се наложи и джендърски)

Негат., пренебреж., разг. отнасящ се до хомосексуализма

Негат., пренебреж., разг. отнасящ се до трансвестизма

Негат., пренебреж., разг. отнасящ се до транссексуалността

Негат., пренебреж., разг. отнасящ се до хермафродитизма

Негат., пренебреж., разг. отнасящ се до ЛГБТ

Негат., пренебреж., разг. с ценностна система, противопоставяща се на патриархалната

Както се вижда от разгледаните значения, всички те са негативни и носят в себе си обида, присмех или пренебрежение – тоест, на българска почва употребата на тази дума може да бъде определена като език на омразата. Вече беше отбелязано, че в социалните мрежи такова езиково поведение не се толерира. Обаче полето на езиковата изява е отворено за употреби на „нови“ думи, чието значение още не е съвсем прозрачно и не е дадено в речниците, въпреки че са навлезли трайно в езика ни. Много често се наблюдава „невинното“ вмъкване на тази дума в дадена ситуация вместо друга дума, която е неудобна, груба или неприлична. Така потребителят се застрахова от директни нападки и блокиране, въпреки че на практика квалифицира и обижда своя събеседник. ◆

Текст: **Надежда Сталянова**

Ще обеднее ли българският език заради политическата коректност?

Идеята за политическата коректност, която е отразена и в думите, с които говорим, е основана на разбирането за равнопоставеност на всички хора, без значение от техния цвят на кожата, религиозни убеждения, стил на живот, пол и т.н. Това безспорно е една положителна характеристика на съвременното ни цивилизовано общество.

Политически коректният изказ обаче посочва за неприемливи думи и изрази, дълбоко залегнали в традицията на българския език. Едни от тях са устойчивите словосъчетания като *куцо и сакато, куцо, кьораво и сакато* (означаващи всички, без изключение, включително и най-неспособните и негодните) или *присмял се хърбел на щърбел* (със значение да се присмиваш на някого, подобен на самия теб). И двата фразеологизма са описани в речниците на българския език, срещат се многократно и в българската литература. Но съвременните обществени тенденции налагат подобни думи или изрази, които открояват някакъв физически недъг, да бъдат избягвани, тъй като биха могли да се възприемат като език на омразата. Тази забрана означава, че част от българското словно богатство, към което принадлежат фразеологизмите, да бъде обречено на изчезване. Смело можем да прогнозираме, че следващото поколение няма да е чувало за тях и няма да знае какво са означавали те.

Напоследък в българската преса широко се обсъждаха случаите на намеса на администрацията в живота на езика. Примери за това са забраната за използване на думите *господин* и *госпожа* във формуляри (Германия), както и за въвеждането на наименованията *родител 1* и *родител 2*, заместващи думите *майка* и *баща*. Тези промени имат за цел по никакъв начин да не се указва полът на лицето, защото в противен случай някой би се почувствал засегнат и дискриминиран. Тази тенденция за заличаване на биологичния пол в административните документи засега ни се струва крайна, странна и неприложима за българския език. Но, ако по силата на обществената принуда и ние трябва да се съобразим (в близко бъдеще) с нея, това ще повлияе пряко и на съдбата на други думи в българския език. Няма да бъде приемливо да се употребява *осиновявам*, *осиновена* за момичета, лица от женски пол. Но ние нямаме друга дума, която да посочва точно това. Може би някой ще се възпротиви на определението *синовен дълг*, тоест дълг към родители от страна на техните деца. Дали обаче ще е уместно да въведем и *дъщерен дълг*? От друга страна, в света на бизнеса ще е политически некоректно да се казва *дъщерна фирма*. А дали ще бъде заменено със *синовна фирма* или нещо съвсем ново? Отговори на тези въпроси нямат даже и езиковедите, дори и те с любопитство, но и с известна тревога следят измененията в съвременния език. ◆